

DOI 10.18524/2304-1587.2019.1(34).166128

УДК 341.48: 341.45: 341.645

Т. С. Садова

аспірантка

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова,
кафедра загальноправових дисциплін та міжнародного права
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ РИМСЬКОГО СТАТУТУ В КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

У статті проведено аналіз норм Кримінального кодексу України стосовно тяжких міжнародних злочинів, які підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду. Досліджено співвідношення міжнародного та внутрішнього кримінального права через механізм національно-правової імплементації. Автором надані рекомендації щодо заповнення прогалин у Кримінальному кодексі України та його удосконалення. Як наслідок – визначена необхідність в імплементації норм Римського статуту.

Ключові слова: імплементація, Римський статут, Міжнародний кримінальний суд, Кримінальний кодекс України.

Постановка проблеми. Євроінтеграція України вимагає перевірки деяких засад національного кримінального законодавства, оскільки Кримінальний кодекс України (далі – ККУ) має прогалини та в ньому знайдені невідповідності міжнародному гуманітарному праву. Такі перешкоди залишають осіб, винних у міжнародних злочинах, безкарними. Вибір ефективного способу імплементації норм Римського статуту (далі – РС) в національне кримінальне законодавство займає особливе місце серед ряду теоретичних та практичних проблем в науці міжнародного кримінального права. Актуальним є вирішення проблеми щодо співпраці України з Міжнародним кримінальним судом (далі – МКС).

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Дослідженням окремих питань імплементації міжнародно-правових актів у рамках національної юрисдикції займалися такі науковці, як І. П. Блищенко, А. С. Гавердовський, В. В. Гаврилова, Б. Л. Зимненко, Г. В. Ігнатенко, Р. А. Мюллерсон, А. А. Рубанова. Слід зазначити, що механізм імплементації міжнародного кримінального права в рамках національної юрисдикції залишається слабо вивченим у науці кримінального права. Тому актуальним є дослідження імплементації норм РС в національне законодавство України.

Метою статті є аналіз національного кримінального законодавства України стосовно тяжких міжнародних злочинів з метою приведення його у відповідність з міжнародними стандартами.

Виклад основного матеріалу. Основний нормативно-правовий акт МКС під назвою «Римський статут міжнародного кримінального суду» (далі – РС МКС) набрав чинності 1 липня 2002 року. Вперше в історії міжнародного кримінального судочинства було створено постійнодіючий суд. Злочини, які викликають стурбованість міжнародного співтовариства, такі як гено-

цид, агресія, злочини проти людяності та військові злочини, вчинені після 1 липня 2002 року, підпадають під юрисдикцію МКС [1, ст. 5]

На сьогоднішній момент РС ратифікували 123 держави. У провадженні МКС знаходяться розслідування щодо дев'яти країн, серед яких Грузія, Судан, Малі та Лівія. Ведеться попереднє розслідування стосовно України [2].

Ми вважаємо, що перш ніж вивчати проблему імплементації норм РС у національне законодавство, слід з'ясувати, чи існує необхідність у такій імплементації, чи є для цього правові можливості та якими будуть наслідки подібної трансформації з точки зору дотримання прав і свобод українських громадян, збереження суверенітету країни та забезпечення національної безпеки України.

Оскільки МКС здійснює свою діяльність відповідно до принципу компліментарності, кожна держава вільна визначати обсяг і сферу застосування свого кримінального права. Загалом, визначення ступеня здійснення повноважень державною судовою владою як вираження державної влади є суверенним рішенням кожної держави. Н. В. Рябко зазначає, що не дивлячись на заяву в преамбулі РС про прихильність до принципів Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН), норми РС суперечать ряду загальновизнаних принципів міжнародного права, включаючи принцип невтручання у внутрішні справи держави, передбачених Статутом ООН. На думку вищевказаного автора, такий принцип порушується у зв'язку з можливістю МКС вилучати кримінальні справи з юрисдикції національних судових органів, які мають всю повноту судової влади на території своєї держави [3]. Проте в статті 1 РС вказується, що МКС доповнює національні органи кримінальної юстиції [1, ст. 1].

О. Н. Ведерникова стверджує, що дійсне значення МКС у судовій системі держав термін «доповнює» не відображає, а лише спотворює. На практиці МКС замінює національні судові органи. Такий суд діє не паралельно, а заміняє судову систему держави. Як наслідок, така діяльність загрожує державному суверенітету та підриває незалежність судової влади держави [4, с. 12-14]. Думка О. Н. Ведерникової суперечить пункту 10 преамбули та статті 1 РС. У статті 17 РС перелічуються випадки, за яких умов справа не може бути прийнята до провадження МКС. Однією з таких умов є розслідування або порушення кримінального переслідування державою, яка володіє відносно такої справи юрисдикцією. За винятком випадків, коли ця держава не бажає або не здатна проводити розслідування або порушити кримінальну справу належним чином [1, ст. 17].

Отже, МКС не порушує суверенітету держави. При цьому судова влада залишається незалежною, оскільки МКС не має права замінювати національні судові органи та будь-яким чином вмішуватися в їх діяльність до тих пір, поки кримінальна справа розглядається судовими органами країни, під юрисдикцію якої вона підпадає. Паралелізм національної та міжнародної юрисдикції вирішено для МКС у формі субсидіарності, так що національні інститути несуть головну відповідальність за переслідування міжнародних злочинів.

МКС зацікавлений у розслідуванні та визначенні покарання за злочини, передбачені статтею 5 РС, так як злочини міжнародного права не є внутрішніми справами відповідної держави, хоча і скоюються на її території. Такі злочини порушують інтереси всієї міжнародної спільноти. Кримінальна відповідальність з'являється у результаті скоєння злочину, передбаченого

нормами національного кримінального законодавства та нормами міжнародного договірної права за дії, що суперечать міжнародному праву.

Е. М. Аместістов стверджує, що держави-учасниці, приєднуючись до міжнародних статутів, конвенцій, договорів, зобов'язані взяти заходів щодо імплементації сформульованих у них норм у національне законодавство [5, с. 29]. Україна підписала РС у 2000 році. Відповідно до статті 124 Конституції України, країна може визнати юрисдикцію МКС на умовах, визначених РС, ця частина статті 124 набирає чинності з 30.06.2019 [6, ст. 124]. З огляду на майбутню ратифікацію РС, постане необхідність в імплементації його норм у національне законодавство.

Автор згоден з думкою Р. М. Нігматдінова, що імплементація повинна розумітися як одна з важливих форм взаємодії не тільки норм і принципів міжнародного та внутрішньодержавного права, і не тільки національних законодавств, але й як форма взаємовпливів правових сімей і правових культур. Багато вчених сходяться на думці, що правові терміни мають бути зрозумілі широкому колу осіб і повинні давати правильне й однакове уявлення про вказане правове явище [7, с. 21].

Досліджуючи процес імплементації міжнародно-правової норми, Т. І. Курносова розділяє імплементацію на дві основні частини. По-перше, держава може включити в своє право норми, що відсилають до норм міжнародного права, внаслідок чого останні можуть діяти всередині країни. По-друге, держава може прийняти нові норми права, змінити або скасувати вже існуючі, виконуючи приписи міжнародного права, адаптувати їх до особливостей правової системи держави [8, с. 207].

При цьому слід звернути увагу на відповідність норми, яка імплементується, правовій культурі та свідомості громадян України, оскільки така норма є частиною іншої правової культури. Щоб нові норми стосовно найсерйозніших злочинів були зрозумілі особам, що проживають на території України, вони повинні міститися в державних нормативно-правових актах. Диспозиції таких норм повинні бути простими або описовими, але не бланкетними та відсильними до міжнародно-правових актів. Оскільки особа повинна усвідомлювати, що законом дозволено, а що заборонено.

Провівши аналіз норм Кримінального кодексу України (далі – ККУ), ми дійшли до висновку, що окрім встановлення відповідальності за агресію (стаття 437 ККУ «Планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни»), військові злочини (розділ 19 ККУ «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби» («військові злочини») та геноцид (стаття 442 ККУ «Геноцид»), інші склади злочинів відсутні.

ККУ знайоме поняття «злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку», але взагалі не знайоме – «злочини проти людяності». Звичайно, переслідування будуть здійснюватися на основі вчинення таких складів злочинів, які містяться у ККУ. Але відсутні такі склади, як переслідування груп за політичними, расовими та іншими мотивами. Загалом залишається не зрозумілим розташування розділу «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку», оскільки він знаходиться в кінці кодексу.

Військові злочини передбачені у статті 438 «Порушення законів та звичаїв війни» та 439 ККУ «Застосування зброї масового знищення». Зазначені статті містять лише п'ять складів злочинів, на відміну від РС, у якому в статті 8 їх міститься п'ятдесят. ККУ визначає такі склади злочинів:

- жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням;
- вигнання цивільного населення для примусових робіт;
- розграбування національних цінностей на окупованій території;
- застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом;
- застосування зброї масового знищення.

Але ККУ також передбачає інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [9, ст. 438]. Цей факт свідчить про те, що непередбачені сорок п'ять складів злочинів будуть визнані у кримінальному законодавстві України після ратифікації Верховною Радою України РС.

Отже, ККУ не передбачає серйозних порушень законів і звичаїв, застосованих у міжнародних збройних конфліктах у встановлених рамках міжнародного права, не передбачені діяння, вчинені щодо осіб, які не беруть активної участі у військових діях, включаючи військовослужбовців, які склали зброю, і осіб, виведених зі складу в результаті хвороби, поранення, тримання під вартою або з якоїсь іншої причини [10, ст. 3].

Саме поняття «збройний конфлікт» ККУ не відоме, у кодексі використовується поняття «війна». Відповідно до четвертого принципу міжнародного права, визнаного статуттом Нюрнберзького трибуналу, та обставина, що будь-яка особа виконувала наказ свого уряду або начальника, не звільняє цю особу від відповідальності за міжнародним правом, якщо свідомий вибір був фактично для нього можливий [11]. З огляду на зазначений принцип постає питання щодо відсутності норми в ККУ стосовно відповідальності командира за дії підлеглих при виданні ним незаконного наказу.

Аналізуючи дію кримінального законодавства на осіб, які скоїли злочин за межами України, вважаємо за необхідне встановити в ККУ принцип екстериторіальної юрисдикції за скоєння міжнародних злочинів. Адже ККУ в статтях 7 та 8 передбачає випадки скоєння злочинів за межами України громадянами, особами без громадянства та іноземцями. Існує два випадки, коли іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності згідно з ККУ за скоєння злочину за межами України:

- вчинення злочину, передбаченого міжнародними договорами;
- вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину проти прав і свобод громадян України або інтересів України [9, ст. 8].

До недавнього часу скоєння на території України широкомасштабних у рамках плану і політики міжнародних злочинів вважалось неможливим, тим більше таких злочинів, як геноцид, злочини проти людяності, військові злочини та агресія. Але подання Україною ряду звернень до МКС говорить про інше. Прикладом є такі звернення, як заява України про визнання юрисдикції МКС щодо злочинів проти людяності і воєнних злочинів від 8 вересня 2015 року. Вказаною заявою Україна визнає юрисдикцію МКС. За строком дії заява є безстроковою. Таким чином, МКС матиме юрисдикцію стосовно міжнародних злочинів, незалежно від громадянства осіб, які їх скоїли, навіть за умови, що такі особи мають громадянство третіх держав [12]. Також звернення щодо незаконного примусу кримчан до служби у збройних силах Російської Федерації [13].

Висновки. Таким чином, Україна як самостійна незалежна держава повинна мати законодавство, яке б відповідало міжнародним стандартам стосовно тяжких міжнародних злочинів. Питання імплементації Україною складів злочинів, визначених у РС, займає особливе місце. МКС не зазіхає на суверенітет держав при здійсненні своєї діяльності. Оскільки визначення ступеня здійснення повноважень державною судовою владою як вираження державної влади є суверенним рішенням кожної держави. При цьому МКС лише доповнює національні органи кримінальної юстиції. При імплементації норм РС щодо тяжких міжнародних злочинів, слід звернути увагу на відповідність норми, яка імплементується, правовій культурі та свідомості громадян України. Автор пропонує внести доповнення в національне кримінальне законодавство України, а саме – до Кримінального кодексу України, злочинами проти людяності. Розтлумачити поняття «збройний конфлікт». Також постає необхідність в імплементації складів військових злочинів.

Список літератури:

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 05.02.19).
2. Генсек ООН призвал все страны мира ратифицировать Римский статут. URL: <https://news.un.org/ru/story/2017/12/1316842> (дата звернення: 05.02.19).
3. Рябко Н.В. Ратификация Россией Римского статута международного уголовного суда – угроза национальной безопасности страны. Юристъ-Правоведъ. 2014. № 6 (67). С. 29-33.
4. Ведерникова О.Н. Международное уголовное право: проблемы имплементации. Уголовное право. 2003. № 15. С. 13-14.
5. Шахунянц Е. А. Международно-правовые обязательства и внутрисударственное уголовное законодательство / отв. ред. Э.М. Аметистов. Москва : ИНИОН РАН, 1993. 82 с.
6. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
7. Нигматдинов Р. М. Проблема правовых понятий и оценочных категорий в гражданском процессуальном праве: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Саратов, 2004. С. 23.
8. Курносова Т. И. Понятие и способы имплементации норм международного права в национальное законодательство. Актуальные проблемы российского права. 2015. № 4. С. 203-209.
9. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.
10. Об обращении с военнопленными: Конвенция (III) от 12.08.1949. URL: <https://www.icrc.org/ru/doc/resources/documents/misc/geneva-convention-3.htm> (дата обращения: 05.02.19).
11. Принципы международного права, признанные статутом Нюрнбергского трибунала и нашедшие выражение в решении этого Трибунала. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/principles.shtml (дата обращения: 05.02.19).
12. Україна визнала юрисдикцію Міжнародного кримінального суду стосовно злочинів проти людяності та воєнних злочинів. URL: <https://mfa.gov.ua/ua/press-center/comments/4121-ukrajina-viznala-jurisdikciju-mizhnarodnogo-kriminalnogo-sudu-stosovno-zlochiviv-proti-lyudyanosti-ta-vojennih-zlochiviv>. (дата звернення: 05.02.19).
13. До Міжнародного кримінального суду передано звернення щодо незаконного примусу кримчан до служби у збройних силах РФ. URL: https://ark.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=239243&fp=40 (дата звернення: 05.02.19).

Стаття надійшла до редакції: 10.02.2019 р.

Т. С. Садовая

Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова,
кафедра общеправовых дисциплин и международного права
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина

ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ НОРМ РИМСКОГО СТАТУТА В УГОЛОВНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО УКРАИНЫ

Резюме

В статье исследуется влияние Международного уголовного суда на суверенитет государств в осуществлении судебными органами своей деятельности. Проведен анализ национального уголовного законодательства Украины, в частности большое внимание уделено международным преступлениям. Изучены особенности норм Римского статута. Обоснована необходимость имплементации норм Римского статута в национальное законодательство Украины. На основании проанализированного материала автор дает рекомендации по внесению изменений в Уголовный кодекс Украины.

Ключевые слова: имплементация, Римский статут, Международный уголовный суд, Уголовный кодекс Украины.

T. S. Sadovaya

Odesa I. I. Mechnikov National University,
The Department of General Law Disciplines and International Law
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odesa, 65058, Ukraine

ROME STATUTE NORMS IMPLEMENTATION INTO THE CRIMINAL LEGISLATION OF UKRAINE

Summary

The article examines the influence of the International Criminal Court on the sovereignty of states in the implementation of their activities by judicial bodies. The analysis of the national criminal legislation of Ukraine is made, in particular, great attention is paid to international crimes. The features of the norms of the Rome Statute are studied. The necessity of implementation of norms of the Rome Statute into the national legislation of Ukraine is substantiated. Based on the analyzed material, the author makes recommendations for amending the Criminal Code of Ukraine.

Key words: implementation, Rome Statute, International Criminal Court, Criminal Code of Ukraine.